

עבודה זו תבקש לעסוק בקצרה בתיאור של שתי גישות שונות לתפיסת היהדות בקרב היהודים. גישה אחת רואה ביהדות בתור לאום אשר יש לו מאפיינים מובהקים והוא למעשה תולדה של המציאות ההיסטורית של העם היהודי. גישה אחרת רואה ביהדות בתור תרבות אשר באה לידי ביטוי בערכים תרבותיים אשר משמשים עבורם בתור מכנה משותף. שתי הגישות הללו הם למעשה גישות אשר מנתקות את הקשר הישיר והמסורתי שבין הדת היהודית ובין היהדות עצמה. גישות אלו הינם תולדה של תהליך החילון אשר עבר על אירופה וגרם גם ליהודים רבים לזנוח את עשיית המצוות וקיום אורח חיים דתי, וגרם לכך שהוגי דעות רבים יבקשו להמציא ולהגדיר את היהדות מחדש.

שאלת המחקר של עבודה זו היא- כיצד ניתן להגדיר את היהדות כתרבות ולאום עבור היהודים בעת המודרנית.

השערת המחקר היא כי הגדרות אלו הינם הגדרות דומות אשר למעשה מדברות על ניתוק של העם היהודי מן הצורך להגשים את המצוות וליצור תוכן חדש עבור היהודים החילוניים. בפועל הדבר יהיה דומה מאוד והיה קשה לעמוד במדויק על ההבדלים בין הדברים ורב הדומה על השונה.

יהדות כלאומיות

המושג לאומיות הוא מושג מודרני. בימינו היא אידאולוגיה מרכזית אשר מהווה חלק בלתי נפרד מן הזהות של מרבית האנשים בעולם. חלק מן החוקרים רואים בלאומיות בתור מאפיין מובהק של היהודים עד מתקופות קדומות יותר, לצד חלק אחר של החוקרים אשר סבור כי תפיסת הלאום ביהדות היא למעשה תוצאה או תולדה של התנועה הציונית. יש לזכור כי מרבית אנשי התנועה הציונית, ולפחות אנשיה הבולטים ביותר כמו נורדאו, הרצל ואחרים, היו חילוניים גמורים שלא שמרו מצוות ולא ראו ערך רב בשמירה על המצוות. יהודים אלו ביקשו ליצור לעצמם זהות אשר תהיה מנותקת מן העולם הדתי ואשר לא תצטרך אותו כדי להגדיר את עצמם כחלק מאותה הקבוצה¹.

הרב מרדכי קפלן טען בניגוד לתפיסה אשר תיארה את היהדות בתור לאום כי כדי להצדיק את המעמד של היהודים בתור לאום על העם היהודי להחזיק ממדינה, מאחר וזוהי היא התפיסה הקיימת והנפוצה ביותר של

¹ יוסף שלמון, דת ולאומיות בתנועה הציונית בראשיתה, לאומיות ופוליטיקה יהודית : פרספקטיבות חדשות, 1996, מרכז זלמן שזר,

תפיסת הלאומיות) הוא כתב את הדברים לפני הקמת המדינה)². הרב קפלן תיאר כן את התפיסה החרדית אשר ראתה בלאומיות בתור מכשיר להעברת היהודים על דתם וליצירה של יהודי חדש, ריק מכל תוכן דתי, אשר יגרום ליהודים להתבולל או להפוך לקבוצה חדשה ברוח המודרנה. הרצל עצמו, בתור המייצג של ראיית היהדות כלאום, דיבר רבות על כך שהוא עתיד לשים את היהדות במקום הראוי לה (בתי כנסת) אבל לא לתת לה את היכולת לעצב את הגורל של העם היהודי ולהשפיע על עתידו³.

יהדות כתרבות

יהדות כתרבות היא תפיסה של המורשת היהודית כחוויה אתנית אשר לא מחויבת להיות קשורה לחוויה הדתית של היהדות בתור דת. הרעיון של היהדות בתור תרבות היה רעיון שאם לא נוצר, אז בוודאי קיבל את חיזוקו הרב ביותר על ידי אשר גרינברג, אחד העם. אחד העם טען כי היהדות היא תרבות בעלת מאפיינים מובהקים אשר הופכים אותה לתרבות אתנית ייחודית. גם אם אדם איבד את רגשות הדת שלו, ואין הוא שומר מצוות (שזה תנאי בל יעבור עבור האדם היהודי הדתי) הוא עדיין יכול להגדיר את עצמו בתור יהודי בשל המוצא האתני והתרבות המשותפת שלו. דרך הביטוי של התרבות הזו יכולה לבוא לידי ביטוי על ידי שמירה על מסורת, אהדה לטקסטים ולהיסטוריה היהודית מסורתית ובאמצעים אחרים.

התרבות היהודית היא למעשה מסגרת אשר מסוגלת ליצור את הזהות הלאומית של העם היהודי. העם היהודי לדעתו הינו יש קיבוצי אשר מתאפיין במורשת שלו וברצף ההיסטורי שלו. במילים אחרות, הזהות היהודית של היהודי מעוצבת לפי ההקשר התרבותיים שלו. החילון של העולם המערבי הפך את הדיון ביהדות לקשה הרבה יותר אותו אחד העם פותר אמצעות מחייבות למודרנה ומחויבת למסורת מצד שני⁴. שלב נוסף בגיבוש של היהדות כתרבות נעשה על ידי מרדכי קפלן, מייסד תנועת הרקונסטרוקציה. קפלן מבקש לטשטש את ההיבט הדתי של היהדות ומתאר את היהדות בתור חוויה אתנית אשר הייתה בעלת היבטים ואופנים אחרים, גדולים יותר מאשר שמירת מצוות בלבד.

הוא טוען בפירוש כי על היהודי להגדיר את עצמו מחדש בתקופה המודרנית אשר הקהתה את ההיבט הדתי בחייו של האדם, ועליה לעשות כן כדי להישאר רלוונטית עבור היהודים הרבים אשר עתידים לאבד את הרצון

² מרדכי קפלן, על רקונסטרוקציה של מושג העם היהודי, עיונים בתקומת ישראל, כרך 13, 2003, עמ' 102.

³ יוסף שלמון, דת ולאומיות בתנועה הציונית בראשיתה, לאומיות ופוליטיקה יהודית: פרספקטיבות חדשות, 1996, מרכז זלמן שזר, עמ' 15.

⁴ רינה חבלין, בין מסורת לחילון: זהות יהודית מודרנית בהגות אחד העם, ישראל, 2, 2002, עמ' 16.

לשמור על הדת⁵. הוא מוסיף וטוען כי יש צורך לשמר את ההיבטים התרבותיים של החברה היהודית כדי לשמר את דרכה אולם לא ניתן לראות ביהדות בתור לאום כפי שעמים אחרים מגדירים את הלאום שלהם⁶.

בין יהדות ותרבות

באופן מסורתי היהדות הייתה דת בראש ובראשונה. עם תחילת הקיום של התנועה הציונית קמו הוגי דעות יהודים אשר ביקשו לפתור את התסבוכת שנוצרה בעקבות הרצון להיות קבוצה אחת מאוחדת למרות שהייתה מנותקת זמן רב ולמרות כי רבים כבר לא הרגישו שייכות לדת היהודית בתור דת. לכן הם יצרו משמעות חדשה לדת היהודית בין אם בתור תרבות, כפי שעשה אחד העם, ובין אם בתור גורם לאומי כפי שעשו. או אפילו בתור דת לאומית כפי שעשה הרב קוק, מייסדה של הציונות הדתית. במידה רבה ניתן לומר כי הרעיון הלאומי שחרר את תנועת הרנסנס התרבותי העברי מהצורך לזיקה ליהדות הדתית⁷. ההבדל הגדול בין ראיית היהדות כלאום וראיית היהדות כתרבות היא הדגש אשר ניתן לשמירה על המסורת ועל הערכים היהודים המסורתיים. בעוד ואחד העם ביקש לשמור על זיקה למסורת ולעצב את היישוב היהודי ככזה אשר מושפע מן הערכים היהודים המסורתיים, תפיסת היהדות כלאום למעשה לא ראתה כל קשר או צורך בחיבור בין המסורת היהודית ובין תפיסת העולם הנוכחית שלה. היא ניסתה לשלב ערכים ליברלים ומודרניים עם היהודי החדש מבלי לחבר אותו למסורת אבות.

סיכום

עבודה זו ביקשה לעמוד על הדומה ועל השונה שבין תפיסת היהדות כלאום וכתרבות. ראינו לעיל כי שתי התפיסות הללו הם למעשה תולדה חילונית של תהליך חילון אשר התרחש באירופה. מצד אחד יהודים לא היו קשורים לדתם יותר אולם מצד שני הם לא היו יכולים להיטמע בחברה באופן אינטגרלי וכזה אשר יוכל לבטל את ראייתם בתור יהודים. משום כך הם היו צריכים להגדיר את עצמם באופן אשר יהיה מנותק מן הדת וישקף את אורח החיים הנוכחי שלהם, וגם יגדיר אותם באופן קולקטיבי. כך המונח החדש, לאומיות, אשר החל לתפוס תאוצה באירופה של המאה ה-19 מצא את דרכו לעם היהודי והגדיר מחדש את היהדות הזו. ההבדלים בגישות הללו היו טמון ביחס של הקבוצות השונות לשמירה על המסורת ועל ערכי היהדות המסורתיים במשך הדורות.

מסקנה אישית

השערת המחקר של העבודה הזו הייתה כי ההבדלים בין שתי הגישות יהיו קטנים. השערה זו התבדתה במידה רבה. זאת מאחר והיחס של אנשי הגישות השונות היה קריטי והינו קריטי לעיצוב תחושת הסולידריות

⁵מרדכי קפלן, על רקונסטרוקציה של מושג העם היהודי, עיונים בתקומת ישראל, כרך 13, 2003, עמ' 101.

⁶שם, עמ' 113.

⁷יוסף שלמון, דת ולאומיות בתנועה הציונית בראשיתה, לאומיות ופוליטיקה יהודית: פרספקטיבות חדשות, 1996, מרכז זלמן שזר, עמ' 15.

החברתית. מדינה אשר תבסס את הזהות שלה רק על היהדות כלאום, במונח הקלאסי של המונח, תתקשה ליצור סולידריות חברתית מעבר להיבטים פרקטיים. גישת תפיסת היהדות כתרבות הינה גישה חזקה הרבה יותר, לדעתי, וכזו אשר יכולה ליצור סולידריות חברתית מעבר לשיקולים מעשיים. היא משלבת בתוכה ערכים חברתיים ויוצרת רצף בין העם היהודי בעבר ובהווה, רצף אשר חסר לדעתי בגישת היהודית הלאומית) אם כי גם היא בעלת קשר מסוים ורופף יותר לעבר).

עבודתה לדוגמה וואלה